

Iwona Hofman

"Prasa dawna i współczesna", red. B. Kosmanowej, cz. 1-3, Lublin 2000-2002 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 10, 187-189

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ugrupowań politycznych. Każde z ugrupowań politycznych miało własne propozycje rozwiązania kwestii mniejszościowej. Natomiast II wojna światowa oraz jej konsekwencje całkowicie zmieniły obraz mniejszości narodowych w Polsce. W okresie PRL znaczenie tej problematyki uległo znacznemu osłabieniu. Jeszcze inaczej przedstawia się problematyka mniejszościowa w III Rzeczypospolitej. Dlatego też koncepcja i struktura pracy wydają się w pełni uzasadnione.

Pierwszą refleksją, jaka nasuwa się po lekturze książki, jest to, że pozwala ona dostrzec zarówno istotne rozbieżności, jak i podobieństwa w różnych poglądach dotyczących problemów mniejszościowych. Ukazuje ona, jak polska myśl polityczna oscylowała wokół wielu różnych koncepcji, m.in. od równouprawnienia, autonomii, asymilacji, aż po segregację czy wysiedlenia itp. Polityka stanowi bowiem obszar wielu alternatywnych rozwiązań, zaś konstrukcja pracy znakomicie to odzwierciedla. Umżliwia to wykorzystanie jej zawartości do badań komparatystycznych.

Kolejną zaletą pracy jest jej okazała baza źródłowa. Podstawową grupę dokumentów źródłowych stanowiły deklaracje ideowe, uchwały zjazdów i kongresów, dokumenty i programy polityczne, artykuły prasowe, mowy parlamentarne, a także prace teoretyczne i publicystyczne czołowych działaczy i ideologów politycznych. Wszechstronną i różnorodną bazę źródłową omawianej pracy uzupełniają pamiętniki i wspomnienia. Imponujący materiał źródłowy sprawia, że praca dostarcza czytelnikowi nie tylko wielu wiadomości faktograficznych, ale przede wszystkim pogłębia prezentowany temat o szeroką warstwę refleksyjną. Każdy z Autorów zaprezentował najnowsze wyniki swoich badań.

Należy dodać, że w pracy można odnaleźć liczne nawiązania do dzieł literatury pięknej. Fakt uwzględnienia problematyki utworów literackich w toku badania dziejów polskiej myśli politycznej zasługuje na podkreślenie.

Wydaje się, że w pełni zadowala czytelnika stylistyczno-redakcyjna strona rozprawy. Całość wieńczy bardzo starannie przygotowana bibliografia oraz indeks osób. Wspomnieć także należy o dość obszernym streszczeniu w języku angielskim.

Nie ulega wątpliwości, że otrzymaliśmy dzieło bardzo wartościowe, o istotnym znaczeniu dla poznania świadomości politycznej nie tylko naczelnych podmiotów politycznych, ale i całego społeczeństwa polskiego. Analiza polskiej myśli politycznej wzbogaca przecież wiedzę o zjawiskach i procesach politycznych, wskazuje na ich uwarunkowania, istotę i znaczenie zarówno w aspekcie teoretycznym, jak i praktycznym.

Omawianą książkę warto polecić wielu kręgom odbiorców. Tym bardziej, że klarowny język publikacji ułatwia jej odbiór. Może ona służyć nie tylko studentom kierunków humanistycznych (do których jak się wydaje jest przede wszystkim skierowana), ale również badaczom myśli politycznej oraz tym czytelnikom, którzy interesują się szeroko rozumianą najnowszą historią Polski. Opracowanie należy polecić również politykom, zwłaszcza że w chwili obecnej ciągle toczy się dyskusja programowa wokół tych zagadnień.

Aneta Dawidowicz

Prasa dawna i współczesna. Praca zbiorowa pod red. B. Kosmanowej, cz. 1–3, Poznań 2000–2002

Trzyczęściowa publikacja powstała w ramach planu badawczego Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM niejako z potrzeby poszerzenia spectrum problematyki poruszanej w trakcie kilku konferencji poświęconych prasie wielkopolskiej. Okazało się bowiem, że zainteresowania autorów zaproszonych do udziału w edytorskim przedsięwzięciu kierowanym przez prof. dr hab. B. Kosmanową wykraczają poza tematykę regionalną oraz sięgają ku przewidywanym tendencjom

rozwoju rynku mediów. Sympozja naukowa towarzysząca edycji kolejnych części *Prasy dawnej i współczesnej* w pełni potwierdziły słuszność decyzji o rozbudowie początkowo lokalnej inicjatywy. Otrzymaliśmy dzięki niej zestaw dwudziestu ośmiu artykułów przygotowanych w różnych ośrodkach akademickich (m.in. Poznań, Kraków, Warszawa, Lublin, Opole, Bydgoszcz), podejmujących zagadnienia historyczne i współczesne przez pryzmat wybranych tytułów prasowych lub syntezy procesów zachodzących w zmieniającym się dziennikarstwie.

W krótkim omówieniu recenzyjnym trudno wykazać różnorodność tematyczną zbiorowej publikacji, warto jednak podkreślić pewne wątki porządkujące zgromadzony materiał. Pierwszym z nich są odniesienia historyczne, czyli dokumentacja faktów w świetle analizy źródłowej publicystyki określonego pisma lub prezentacja dorobku ciekawej gazety w uzasadnionym przedziale czasowym. Do artykułów skomponowanych wokół tej zasady zaliczam m.in. następujące szkice: *Prasa kolska w dwudziestolecie międzywojennym* Jakuba Wajera, *Krakowska polskojęzyczna prasa żydowska w latach 1918–1939 wobec społeczeństwa polskiego* Sabiny Kwiecień, *Józef Ignacy Kraszewski. O prasie i dziennikarzach* Bogumiły Kosmanowej, *Rok 1905 w Kaliszu – wzrost aktywności społeczności lokalnej w odbiciu miejscowej prasy* Haliny Tumolskiej. Wyróżniają się one bogactwem kontekstów społeczno-politycznych, celnym doбором cytacji, precyzją wniosków. Mogą służyć jako wzór rozprawy informującej o przeszłych wydarzeniach w ujęciu popularnych wówczas czasopism. Pobudzają także do refleksji nad sposobem wykorzystania dawnej prasy w charakterze przyczynkarskiego ubarwienia studiów naukowych. Mówiąc inaczej, stawiają otwartą kwestię przydatności aktualnych komentarzy nacechowanych specyficzną ekspresją newsów w badaniach źródłowych. W innej płaszczyźnie wymienione artykuły poszukują rozwiązania elementarnego dylematu warsztatowego dziennikarza tzw. zachowania proporcji pomiędzy odbiciem rzeczywistości i kreacją wyobraźni autora.

W tle nurtu historycznego mieszczą się ponadto rozprawy dotyczące dziejów „Gazety Kaliskiej”, poznańskiej drukarni i księgarni św. Wojciecha, przedwojennej „Niedzieli”, Prusowskiej koncepcji dziennikarstwa. Osobne miejsce zajmują rozprawy poświęcone paryskiej „Kulturze” oraz jej jednemu redaktorowi Jerzemu Giedroycowi.

Drugą, wyraźną oś problemową omawianej książki stanowią artykuły poświęcone analizie warsztatu dziennikarskiego w aspekcie przemian rynku prasowego po 1989 r. Ich autorzy przedstawiają zarówno nowe kryteria oceny tekstu publicystycznego w upolitycznionej prasie polskiej, jej funkcjonowanie w warunkach wolnego rynku, jak i odnotowują niekorzystne zjawiska zaniżania poziomu merytorycznego oraz estetycznego publikacji prasowych. Wskazują na zagrożenia wynikające z przejmowania różnych tytułów przez zagraniczne koncerny wydawnicze, komercjalizację rzemiosła dziennikarskiego czy wręcz skuteczne lansowanie przez polskojęzyczne mutacje obcych tygodników i miesięczników innego modelu pracy dziennikarza. W tej grupie tematycznej godne uwagi są m.in. prezentacje: *Meandry transformacji polskiego rynku prasowego w latach 90.* Wiesława Sonczyka, *Zmiana warty. Nowe kierownictwa w poznańskich mediach w 1990 roku* oraz *Dziennikarz, czy media-worker? Ewolucja zawodu* Jana Załubskiego. Nowe spostrzeżenia i ciekawe uogólnienia charakteryzują zwłaszcza wystąpienia J. Załubskiego, współtwórcy poznańskiego dziennikarstwa akademickiego, a zarazem długoletniego pracownika „Expressu Poznańskiego”. Kompetencję naukową badacza wspiera w tym wypadku znajomość zagadnienia „od wewnątrz”, co sprawia, iż autor ze swobodą uwypukla nieuchronne napięcia na styku teorii z praktyką. Pisze o trudnościach wynikających z nieprecyzyjnego zdefiniowania dziennikarstwa (zawód, specjalizacja, powołanie?), wahającego się statusu społecznego redaktora, drogach nauki i awansu w tym – jednak – zawodzie. Operując bibliografią przedmiotu, zestawia katalog cech dziennikarza-profesjonalisty, nie pomijając problemu predyspozycji osobowościowych oraz wykształcenia. W opozycji do założonego modelu konstatuje jednakże, iż coraz częściej oblicze mediów, w tym moralna i zawodowa kondycja współczesnego dziennikarza zależy od biznesu (oraz – dodajmy – polityki).

W kręgu problematyki współczesnej pozostają ponadto interesujące ujęcia działalności Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji pióra Aliny Balczyńskiej-Kosman. Do dyskusji prowokują rozważania Wojciecha Adamczyka o obiektywizmie w pracy dziennikarskiej.

Wreszcie ostatnia, jak najbardziej aktualna sekwencja rozpraw przygotowanych pod kierunkiem B. Kosmanowej dotyczy internetowego wyzwania wobec tradycyjnej formy czasopisma drukowanego, z uwzględnieniem elektronicznego oblicza środków masowego przekazu, poligrafii przyszłości, prawa do informacji i autorskiego w Internecie. W tych sprawach głos zabierali: wspomniany już Jan Załubski, Jacek Wyszynski, Renata Drajer-Jurgiel oraz Żaneta Polowczyk-Kuik, autorka niedawno wydanej książki *Media polskie w Internecie*, sprawnie odpowiadająca na wiele pytań intrygujących czytelników „zwykłych” gazet i użytkowników globalnej sieci. Ż. Polowczyk omawiając szeroko zasady konstruowania infrastruktury informacyjnej, akcentuje dostępność wiadomości w sieci, szybkość przekazu, możliwości wielokrotnego ich przetwarzania, uzupełniania o nowe elementy, wizualizacji, równoległego korzystania ze źródła przez wielu odbiorców. Fachowo wyjaśnia stosowaną terminologię, przekonując, że przejście od tradycyjnego przekazu informacji za pomocą prasy, radia i telewizji do elektronicznego nie musi być uciążliwe dla adresatów tekstów, ani oznaczać intelektualnej porażki ich twórców. Ż. Polowczyk pisze: „Internet to medium interaktywne, działające na aktywność użytkownika. Nowe medium oddaje kontrolę nad informacją w ręce odbiorcy – jednostki aktywnej, która żąda, komunikuje oraz poszukuje. Odbiciem tej nowej relacji jest różnorodny zestaw usług informacyjnych, jakie oferuje sieć oraz wpływ na dotychczasowe środki masowej informacji i propagandy”. Dla zachęty zamieszcza także przegląd najczęściej odwiedzonych polskich portali oraz porównuje wersje on-line dwóch najpopularniejszych codziennych tytułów prasowych tj.: „Rzeczpospolitej” i „Gazety Wyborczej”. Badaczka twierdzi, powołując się na liczne autorytety, że era dominacji czasopism drukowanych mija bezpowrotnie. Z tezą tą ciekawie polemizuje J. Załubski, wysuwając kontrargumenty ekonomiczne i kulturowe (*Żegnaj gazeto – witaj Internecie*). Osobiście, przychyliam się do poglądów poznańskiego praktyka przestrzegającego przed bagatelizowaniem nawyków czytelników prasy.

Zaletą przytoczonych artykułów są przemyślane odniesienia do nowoczesnych tendencji rozwoju mediów. Niektóre z nich, prognozujące przyszłość wirtualną, posiadają nawet cechy pionierskie i są obciążone dużym ryzykiem błędu ze względu na nieprzewidywalny wpływ czynników zewnętrznych, tempo innowacji technologicznych oraz możliwość pojawienia się nowego medium. Warto jednak zapoznać się z tymi ustaleniami, gdyż oddają one klimat towarzyszący gruntownej zmianie procesu komunikacji społecznej.

Trzyczęściowa publikacja pokazuje w sposób przystępny przeszłość, stan aktualny i perspektywy polskiego rynku prasowego oraz medioznawstwa. Autorzy szkiców nie ograniczają dokumentowania procesów ewolucji dziennikarstwa do egzemplifikacji regionalnych, gdyż wnioski końcowe mają walory syntetyzujące. Podkreślają szacunek dla tradycji historycznej prezentowanych tygodników, spełniających na przełomie XIX i XX wieku rolę informacyjno-edukacyjną w sposób zaskakująco nowatorski, gdy zważyć obciążenia ówczesnych redakcji służbą patriotyczną, niepodległościową. Nie lekceważą doświadczeń nieodległej przeszłości, przypominając funkcję prasy oraz cenzury w PRL-u. Badacze wskazują wyraźnie na sprzężenia pomiędzy mediami i polityką. Poruszają nośne dziś zagadnienia manipulowania opinią publiczną poprzez tzw. fakty prasowe. W tym kontekście obserwują upadek etyki zawodu dziennikarza.

Książka zapowiada także kierunki badań medioznawczych wynikające z dynamiki przemian tradycyjnych środków przekazu. Jej lektura wzbogaca wiedzę o mechanizmach kształtujących współczesną „czwartą władzę”. Wiele z zamieszczonych w niej szkiców może zainteresować politologów, socjologów, historyków, do których jest przede wszystkim zaadresowana.

Iwona Hofman